

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра історії України та археології

СИЛАБУС

вибіркового освітнього компонента

**Гетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII– 80-х рр.
XVIII ст.**

підготовки бакалаврів

Луцьк – 2025

Силабус вибіркового освітнього компонента «Гетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.» підготовки бакалавра

Розробник:

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми

доц. Хлібовська Г. М.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми: доц. **Хлібовська Г. М.**

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри історії України та археології, протокол № 2 від 17 вересня 2025 року.

Завідувач кафедри:

проф. Ленартович О. Ю.

© Пришляк В. В., 2025 р.

ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна / заочна форма навчання	А ОСВІТА А4 СЕРЕДНЯ ОСВІТА А4.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА) СЕРЕДНЯ ОСВІТА. ІСТОРІЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ПЕРШИЙ (БАКАЛАВРСЬКИЙ)	Вибірковий
Кількість годин / кредитів 150/5		Рік навчання: 2
		Семестр: IV
ІНДЗ: немає		Лекції: 10/4 год.
		Практичні: 20/6 год.
		Самостійна робота: 110/120 год.
	Консультації: 10 год.	
		Форма контролю: залік
Мова навчання		українська

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ВИКЛАДАЧА

Викладач	Пришляк Володимир Васильович
Науковий ступінь	кандидат історичних наук
Вчене звання	доцент
Посада	доцент кафедри історії України та археології
Телефон	+30679064035
e-mail	Pryshliak.Volodymyr@vnu.edu.ua
Дні занять	http://94.130.69.82/cgi-bin/timetable.cgi

ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

1. Анотація. Освітній компонент «Гетьманщина : політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIIIст.)» належить до переліку вибірових навчальних дисциплін і спрямована на ознайомлення студентів з актуальними проблемами дослідження та сучасного висвітлення одного зі знакових періодів української історії – козацько-гетьманської держави Війська Запорозького та її суспільства, історіографії, джерелознавства, політичної, соціальної, економічної та військової історії. Предметом вивчення є національна за змістом і формою козацька автономія – Військо Запорозьке у складі Російської імперії в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст. в контексті

модернізації та трансформації суспільно-історичних процесів у Центрально-Східній Європі ранньомодерної доби.

2. Структура курсу: лекції – 10/4 год., практичні – 20/6 год., консультації – 10 год., самостійна робота – 110/120 год. (5 кредитів, 150 год.)

3. Пререквізити і постреквізити дисципліни.

Пререквізити: Історія України нового часу (середина XVII – XVIII ст.); перебіг подій в історії України козацько-гетьманської доби; історичні персоналії козацької України; загальноєвропейські та національні особливості історичних явищ; політичні, соціальні процеси в Україні окресленого періоду, понятійно-термінологічний апарат.

Постреквізити: Історія України кінця XVIII – початку XX ст., політична, соціальна, економічна, військова історія України.

4. Мета і завдання освітнього компонента є вироблення ґрунтовної власної точки зору з приводу історіографії, археографії, палеографії та фактографії наукової проблематики з історії Гетьманщини кінця XVII – XVIII ст. у сфері політики, економіки, соціуму та культури, розвиток мотивації студентів до професійного вдосконалення в напрямі самостійного опрацювання нових історичних досліджень; стимулювання студентів до самостійного наукового пошуку; розвиток практичних вмінь і навичок розв’язання наукових проблем з історії окресленого періоду.

Основними завданнями вивчення освітнього компонента *«Гетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.»* є:

- засвоєння і переосмислення вузлових питань української історії доби Гетьманщини;
- комплексний аналіз історичних джерел та історіографії в ході авторської реконструкції історичних подій, явищ та процесів окресленого періоду;
- навчитися читати й коментувати архівні та друковані історичні документи мовою оригіналу;
- оволодіти навиками письма у стилі українського скоропису другої половини XVII – XVIII ст. .

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Лекції	Практ. (сеінар.)	Конс.	Сам. роб.	Форма контролю /бали
1	2	3	4	6	7	8
Змістовий модуль 1. Питання історіографії, археографії, палеографії історії козацької України останньої чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.						
Вступна лекція.	2/4	1		1	2/2	
Тема 1. Джерельна база для вивчення історії	18/14	2/1	3/1	1	12/12	ДС, ПО, Р/5

Гетьманщини						
Тема 2. Гетьманщина в українській історіографії кінця XVIII ст. – першої чверті XXI ст.	18/14	2/1	3/1	1	12/12	ДС, ПО, Р/5
Разом за змістовим модулем 1	38/28	5/2	6/2	3	24/24	
Змістовий модуль 2. Політична, соціальна, економічна, військова і культурна історія козацького Гетьманату в останній чверті XVII – XVIII ст.						
Тема 3. Політична історія Гетьманщини	17/14	2/1	2/1	1	12/12	ДС
Тема 4. Соціальна структура суспільства Гетьманської України	15/16	1/1	2/1	1	11/12	ДС, ПО, Р/5
Тема 5. Економічний розвиток	13/14		2	1	10/12	ДС, ПО, Р/5
Тема 6. Військо в Гетьманщині	14/14	1	2	1	10/12	ДС, ПО, Р/5
Тема 7. Українське право і судочинство доби Гетьманщини	13/13		2	1	10/12	ДС, ПО, Р/5
Тема 8. Україна-Гетьманщина і Російська імперія кінця XVII – XVIII ст.: аналіз політичних відносин	14/12	1	2	1	10/12	ДС
Тема 9. Культурне життя Гетьманщини	13/12		2	1	10/12	ДС, ПО, Р/5
Тема 10. Історія Гетьманщини у шкільному курсі історії	11/11		1		10/11	ДС
Разом за змістовим модулем 2	110/101	5/2	14/4	7	83/95	
Усього годин	150/130	10/4	20/6	10	110/120	

ПО – поточне опитування, ДС – дискусія, ЕО – експрес-опитування, Р – реферат.

ПОЛІТИКА ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання відбувається згідно з [Положенням про поточне і підсумкове оцінювання...](https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/2025.-%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA.%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf) (2025). <https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/2025.-%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B5-%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA.%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем освіти навчального матеріалу з певного ОК на підставі результатів виконання всіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної роботи під час лекційних, практичних (семінарських, індивідуальних) занять (тощо), самостійної роботи, виконання ІНДЗ, контрольних робіт тощо. Із тих ОК, де передбачено залік, модульні контрольні роботи не плануються, не проводяться. Залік викладач виставляє за результатами поточної роботи за умови, що здобувач освіти виконав ті види навчальної роботи, які визначено силабусом ОК. У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття (з поважних причин), на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів). У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання анулюються. Максимальна кількість балів на залік під час ліквідації академічної заборгованості, як правило, 100. У день складання заліку за основною сесією заборонено проводити додаткові опитування здобувача освіти, а також здобувач освіти не має права доздавати будь-який вид робіт, передбачений силабусом освітнього компоненту.

Під час вивчення курсу передбачена можливість визнання отриманої здобувачем вищої освіти неформальної освіти як оцінку з окремих тем згідно з [Положенням про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки від 29.06.2022 р.](#)

Процес вивчення освітнього компонента здійснюється за умов дотримання здобувачами освіти та викладачем [Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки від 30.10.2020 р.](#)

Запропонований курс оцінюється за накопичувальною системою. Максимальний бал, який може отримати здобувач вищої освіти, складає 100 б., з яких 60 б. за роботу на практичних заняттях. Сума отриманих балів може бути зарахована як атестаційний бал за згодою здобувача. В разі незгоди його бали обнулюються. В такому випадку атестація здійснюється в усній формі у вигляді заліку.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – прочитання та усний аналіз однієї з монографій провідних авторів з тематики історії Гетьманщини останньої чверті XVII – 80-ті рр. XVIII ст.:

Монографії

1. Горобець В. “Волимо царя східного...”. Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. Київ: Критика, 2007.
2. Горобець В. Під булавою гетьмана. Права і вольності Гетьманщини в умовах імперського підневолля. Київ: Кліо, 2024.
3. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730-х роках / упоряд., автор передмови, приміток і коментарів В. Пришляк. Київ: Кліо, 2020.
4. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерно їдоби /відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Арій, 2018.
5. Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол та його доба. Київ: Україна, 2004.
6. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / упоряд. І. Гирич, А.Атаманенко. 3-є вид., доп. і випр. Нью-Йорк; Київ; Львів; Острого; Торонто: УІТ, 2003.
7. Путро О. І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): в 2 ч. Київ, 2008.
8. Сокирко О. Козацький Марс: Держава та військо Козацького Гетьманату в добу мілітарної революції, 1648–1764. Київ: Темпора, 2023.
9. Субтельний О. Мазепинці: Український сепаратизм на початку XVIII ст. / пер. з англ. Київ: Либідь, 1994.
10. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і Російська імперія: історія “зради” / пер. з рос. Ю. Мищика. Вид. 4-е, доповн. і переробл. Київ: Кліо, 2022.

Форма контролю – співбесіда.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Виникнення і розвиток Гетьманщини: визначення території та термінології.
2. Періодизація історії Гетьманщини.
3. Загальний огляд та класифікація джерельної бази.
4. Архівні публікації джерел.
5. Історіографія історії Гетьманської України кінця XVIII ст.
6. Історіографічні праці XIX ст. про Гетьманщину.
7. Історіографія історії Гетьманщини першої половини XX ст. (до 1939 р.)
8. Українська радянська історіографія історії Гетьманщини.
9. Гетьманська Україна в діаспорній історичній українці.
10. Олександр Лазаревський – видавець джерел з історії Гетьманщини.
11. Вадим Модзалевський – дослідник генеалогії Гетьманщини.
12. Іван Джиджора – історик Гетьманщини XVIII ст.
13. Академік Михайло Слабченко та його праці з історії Гетьманщини.
14. Олександр Оглоблин – дослідник Гетьманської України.
15. ВУАНівський період студій історії Гетьманщини.
16. Вадим Дядиченко та його «Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст.».
17. Сучасні проблеми дослідження історії України доби Гетьманщини.
18. Соціальна структура Гетьманщини в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.

19. Політична історія Гетьманщини: від Івана Мазепи до Кирила Розумовського.
20. Українське право і судочинство доби Гетьманщини.
21. Полкове управління в Гетьманщині.
22. Козацький устрій Правобережної Гетьманщини в останній чверті XVII – перше десятиліття XVIII ст.
23. Економічний розвиток.
24. Культурне життя Гетьманщини: козацьке бароко.
25. Прихід до влади та державна діяльність гетьмана Івана Мазепи.
26. Дискусійні точки зору з приводу історичної постаті Івана Мазепи.
27. Основні напрями соціально-економічної політики Івана Мазепи.
28. Гетьманщина у Північній війні.
29. Шведсько-український союз 1708 р..
30. Крах планів Івана Мазепи. Зруйнування Батурина. Полтавська катастрофа.
31. Мазепинець Пилип Орлик.
32. «Правовий уклад та конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького...» 1710 р.
33. Похід Пилипа Орлика на Правобережну Україну 1711 р.
34. Гетьманіч Григорій Орлик та його доля.
35. Подальше обмеження автономії за Івана Скоропадського. Решетилівські статті 1709 р.
36. Перша Малоросійська колегія.
37. Правління наказного гетьмана Павла Полуботка.
38. Відновлення гетьманства за часів Данила Апостола. «Рішительні пункти» 1728 року.
39. «Генеральне слідство про маєтності».
40. Гетьманщина в період «Правління гетьманського уряду».
41. «Права, за якими судиться малоросійський народ».
42. «Золота осінь» гетьманату. Кирило Розумовський: український гетьман чи російський граф?
43. Реформи Кирила Розумовського в Гетьманщині.
44. Глухівська петиція. Автономістичні прагнення козацької старшини.
45. Скасування інституту гетьманства.
46. Друга Малоросійська колегія.
47. Законодавча комісія 1767–1768 рр.
48. Україна-Гетьманщина та Російська імперія кінця XVII – XVIII ст.: оцінка політичних відносин.
49. Ліквідація залишків автономного устрою і остаточна інкорпорація Гетьманщини у 70-80-х роках XVIII ст.
50. Роль і місце Гетьманщини в історії України.

Перелік методичних видань

Белашов В. І. Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII – XVIII ст. Збірник документів і матеріалів. Хрестоматія-посібник. Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. 184 с.

Бурнейко І. Історія козацької України у схемах і таблицях. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 60 с. (серія «Словники та довідники»)

Бурнейко І. О., Наумчук О. В., Крижановська М. Є., Штанько О. Ф. Історія України.

Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / За редакцією кандидата історичних наук, доцента В. В. Пришляка. Тернопіль: Астон, 2016. 296 с.: іл.

Газін В. В. Історія України середини XVI–XVIII ст. Навчально-методичний посібник для студентів історичних факультетів. 2-е вид., доп. та переробл. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2010. 176 с.

Добровичинська В. А. Історія України. Козацько-гетьманський період XVIII століття. Навчально-методичний посібник (за вимогами кредитно-модульної системи). Рівне: РДГУ, 2008. 87 с.

Мельник Л. Гетьманщина першої чверті XVIII століття. Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 232 с.

Мельник Л. Політична історія Гетьманщини XVIII століття. Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 140 с.

Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи з вивчення курсу «Давня і нова історія України (частина 3: Козацька доба: друга половина XVI – кінець XVIII ст.)» для студентів Гуманітарного факультету (напрямок підготовки 6.020302 «Історія») / укл. О. Лильо. Львів: Гуманітарний факультет Українського католицького університету, 2012. 48 с.

Навчально-методичний практикум “Історія України: козацько-гетьманська доба (друга половина XVI – кінець XVIII)” для студентів спеціальності “Історія” / укл. О. Лильо. Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2015. 294 с.

Пришляк В. Гетьманщина: політика і суспільство в останній чверті XVII – 80-х рр. XVIII ст.: програма спецкурсу [для студентів IV курсу історичного факультету]. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2001. 30 с.

Пришляк В. В. Історія України: Навч. посібник для студентів вузів. У 2 ч. Ч. 1: Від давніх часів до кінця XVIII ст. Брест: Вид-во УО «Брестський державний університет», 2004. 166 с.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 2-е вид., перероблене та розшир. Київ: Критика, 2005. 584 с.

Список опублікованих джерел та рекомендованої літератури

1. Батуринський архів та інші документи з історії Українського гетьманства 1690–1709 рр. / упоряд. Т. Г. Таїрова-Яковлева. К., 2021.
2. Величко С. «Літопис» / упоряд. Г. Боряк, Т. Таїрова-Яковлева. К., 2020.
3. Горобець В. “Волимо царя східного...”. Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. К., 2007.
4. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. К., 2009.
5. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710–1730-х роках / упоряд., автор передмови, приміток і коментарів В. Пришляк. К., 2020.
6. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби / відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К., 2018.
7. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830 / пер. з англ. К., 1996.

8. Кононенко В. Модернізація Гетьманщини: проекти козацької адміністрації 1687–1764 рр. К.: Інститут історії України НАН України, 2017.
9. Листи Івана Мазепи / упоряд. та авт. передм. В. Станіславський. К.: Інститут історії України НАН України, 2002. Т. 1: 1687–1691; К., 2010. Т. 2: 1691–1700.
10. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / упоряд. І. Гирич, А. Атаманенко. 3-є вид., доп. і випр. Нью-Йорк; К.; Львів; Острогож; Торонто, 2003.
11. Пилип Орлик і мазепинці. Джерела / упоряд. Т. Таїрова-Яковлева. К., 2022.
12. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 р. / упоряд. К. А. Вислобоков. К., 1997.
13. Сокирко О. Козацький Марс: Держава та військо Козацького Гетьманату в добу Мілітарної революції, 1648–1764. К., 2023.
14. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і Російська імперія: історія “зради” / пер. з рос. Ю. Мицика. Вид. 4-е, доповн. і переробл. Київ, 2022.
15. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII – XVIII ст. У 2 кн. / ред. кол.: В. Смолій та ін.; НАН України, Інститут історії України. К., 2018. <http://resource.history.org.ua/item/0013665>
16. Універсали Івана Мазепи 1687–1709 / упоряд. І. Бутич; В. Ринсевич. К.; Львів, 2002. Ч. I; К.; Львів, 2006. Ч. II.
17. Універсали Павла Полуботка (1722–1723) / упоряд. В. Ринсевич. К., 2009.
18. Filip Orlik (1672–1742) i jego dziennik / opracow., odczytanie z rękopisu, wstęp, komentarze W. Sobol. Warszawa: Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego, 2021.
19. Kappeler A. Vom Land der Kosaken zum Land der Bauern: Die Ukraine im Horizont des Westens von 16. bis 19. Jahrhundert. Wien; Köln; Weimar, 2020.
20. Subtelny O. Domination of Eastern Europe. Native Nobilities and Foreign Absolutism 1500–1715. Alan Sutton, Gloucester, 1986.

Інтернет-ресурси:

<http://resource.history.org.ua/> – сайт Інституту історії України НАН України

<http://archeos.org.ua/> – сайт Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України

<http://litopys.org.ua/>, <http://izbornyk.org.ua/> – електронна бібліотека текстів, публікацій джерел та досліджень з історії України та історії української культури IX–XVIII ст.

<http://historians.in.ua/> – Історичний веб-портал Historians.in.ua